

Miloš Anděra, Jan Sovák: Atlas fauny České republiky

Již 10 let běží na Přírodovědecké fakultě Univerzity Karlovy přednáška spojená s terénním cvičením nazvaná Fauna České republiky. Snažíme se v ní podchytnout původ a rozdělení naší fauny a zároveň charakterizovat významné prvky všech našich biotopů včetně těch antropických. Proto jsme si s nadšením koupili nový příspěvek v řadě atlasů, vydávaných Nakladatelstvím Academia, s tím, že ho budeme moci doporučit studentům. Při listování knihou jsme však začali nacházet chyby nejen my, ale i naši studenti. Proto cítíme potřebu kriticky upozornit širší veřejnost na toto dílo.

Autorům nelze upřít dobrý nápad oprávnit formát publikace, který se už dlouhá léta v naší literatuře neobjevil, a sice představit zvířenu nikoli systematicky, ale po jednotlivých biotopech. Ty jsou pojaty spíše široce a rozděleny do 12 základních celků: Lesy, parky a obory; Vrcholy a hřebeny hor; Stepě, lesostepě a písčiny; Kulturní krajina; Bažiny, mokřiny a rašeliniště; Stojaté a pomalu tekoucí vody; Potoky, bystřiny a prameniště; Skály a sutě; Podzemní prostory; Vesnice a města; Devastovaná území; Vzácní hosté. Toto pojetí je vhodné hlavně z hlediska obratlovců, pro bezobratlé by bylo lepší podrobnější členění (třeba mokřady se zásadně liší podle toho, zda jde o kyselá vrchoviště, nebo bazická pěnocová prameniště), ideální členění pro takto obsáhlou publikaci však jednoduše najít nelze. I výběr druhů charakteristických pro jednotlivé biotopy je až na několik málo výjimek dobrý, stejně tak i jejich charakteristiky v textu, v případě obratlovců viděné vlastní zkušeností prvního autora, v případě bezobratlých pečlivě excerpané ze současné literatury.

Jedinou kritickou poznámkou k členění díla je tak zařazení kapitoly Vzácné druhy, která nám v knize zaměřené na charakteristické druhy naší přírody připadá nadbytečná. Její obrazová část zahrnuje pouze ptáky, byť v její textové části jsou zmiňovány i některé druhy letounů, ryb a stěhovavých motýlů. Podobné vzácnosti patří spíše do specializovaných ornitologických příruček. Mnohem užitečnější by byla kapitola o nepůvodních druzích naší fauny, které nám přibývají nepřijemně rychle, často jsou již velmi běžné a veřejností zachytitelné, množství informací o nich v populární literatuře pak vesměs zaostává – řadu z těchto nepůvodních druhů sice atlas přibližuje, nikoli však v samostatné kapitole. V případě bezobratlých je přehled invazních druhů značně nekompletní.

Textovou část je tedy možné shrnout jako poměrně zdařilou, poskytující přehled důležitých faunistických prvků našich hlavních biotopů. Zásadní slabinou knihy je však její obrazová část. Pro ilustrace byly zřejmě zdrojem graficky upravené fotografie nebo kresby nejasného původu (patrně z internetu?). Tyto obrázky

různé faktické kvality jsou pak vkládány na pozadí jednotlivých biotopů vytvořených víceméně v odstínech šedi tak, aby co nejlépe postihly biologii jednotlivých druhů. Celkem je takto v knize představeno téměř 2 100 druhů živočichů na 263 barevných tabulích a několika dalších doprovodných ilustracích. A zde začíná vážný problém. Přejímání obrázků bez detailní znalosti životních projevů jednotlivých živočichů je velice ošemetná záležitost. Asi nikoho už by v dnešní době nenapadlo nakreslit ježka s jablíčky napíchanými na bodlinách, ale bohužel, podobných perel ze života bezobratlých živočichů v knize najdeme neúnosné množství – počínaje chrobáky s kuličkou, kterou ale neváří, přes kapřivce, který leží na rybě přisavkami nahoru a konče ulitou jednoho plže přilepenou na tělo jiného, dokonce nahého plže (viz tab. 1). Nikdo samozřejmě nemůže znát biologii nějakých dvou tisíc vyobrazených tvorů, o to náročnější práce

1 Nosorožek kapucínek (*Oryctes nasicornis*)

Tab. 1 Seznam zatím zjištěných konkrétních nedostatků při podrobném prostudování textů a obrázků o ploštících, blanokřídlých, motýlech a měkkýších a při povšechném pohledu na ostatní skupiny bezobratlých.

str. 29, obr. 4: *Eisenia lucens* nemůže mít, a to ani při pohybu, kroužkování umístěné šikmo k povrchu těla.
str. 31, obr. 9: *Punctum pygmaeum* má plochou ulitu.
str. 33, obr. 2 a 5: *Oxychilus glaber* ani *Perforatella bidentata* nejsou lesními druhy.
str. 35, obr. 12: Plž na obrázku je zrcadlově obrácený, levotočivý. Patrně jde o variantu obrázku *Perforatella bidentata* (**str. 33, obr. 5**), kde je plž správně pravotočivý.
str. 44, obr. 10: Místo tradičního kněze, knězovití (viz např. Hoberlandt 1956: Klíč zvířeny ČSR, díl III) se zde objevuje politicky korektní knězovka, knězovkovití, celkem zbytečně.
str. 45, obr. 1 dole: Samice *Loricula exilis* ve skutečnosti patří jinému druhu, snad *L. ruficeps*.
str. 45, obr. 10a: Letní forma *Elasmucha grisea* je ve skutečnosti *Acanthosoma haemorrhoidale*, odlišitelná na první pohled podle ostroúhlých rohů štítu.
str. 51, obr. 1: *Enoicyla pusilla* – tento druh nebyl dosud v ČR doložen.
str. 67, obr. 1a a 1b: *Andricus kollari* – záměna samce za samici a naopak.
str. 73, obr. 7: Chrobák *Anoplotrupes stercorosus* kuličku neváří.
str. 76, obr. 5: U *Mycetophagus quadripustulatus* schází existující český název houbožrout (viz BioLib.cz).
str. 135: Z uvedených druhů plžů je opravdu horská pouze *Perpolita* (dnes *Nesovitrea petronella*).

str. 135, obr. 5: Nejde rozhodně o *Semilimax semilimax*, spíše připomíná nepovedeně vyobrazený rod *Eucobresia*.
str. 136, obr. 8: Lovčice lužní je ve skutečnosti lovcem luční. *Nabis flavomarginatus* je druhem typickým spíše pro mezofilní louky středních a vyšších poloh.
str. 157, obr. 8: *Helicella itala* je druh pravotočivý, stejně jako vedle vyobrazená *Xerolenta obvia* (**obr. 7**).
str. 157, obr. 9: Nejde o druh *Cepaea* (dnes správně *Caucasotachea*) *vindobonensis*, ale o druh *C. hortensis*. Navíc je tento druh pravotočivý, nikoli levotočivý jako na obrázku.
str. 176, obr. 4: Červená forma na obrázku je středomořský druh *Carpororis mediterraneus*, některými autory považovaný za synonymum *C. fuscispinus*. Ve střední Evropě se však tento druh nevyskytuje.
str. 176, obr. 4: U *Trox hispidus* schází existující český název hlodáč (viz např. Král a Bezděk 2017: Příroda 36).
str. 177, obr. 5: *Typhaeus typhoeus* je vyobrazen s kuličkou, tu ale neváří.
str. 177, obr. 6: *Sisyphus schaefferi* je jediným druhem vrubounovitého brouka, který v naší fauně opravdu váří kuličku. Váří ji ale zásadně zadními nohama, přední nohy používá pouze při tvorbě kuličky. Vyobrazená pozice je sice fotogenická, ale z hlediska života tohoto druhu poněkud zavádějící. Chrobáka válejícího kuličku předními nohama lze vidět pouze na jevišti v divadelní hře *Ze života hmyzu*.
str. 193, obr. 1: Zcela nerealistické zbarvení u *Pupilla muscorum*.

str. 193, obr. 2: *Vertigo pygmaea* je druh pravotočivý, nikoli levotočivý.

str. 207, obr. 5 a 6: Larvy pěnodějek rodu *Cercopis* (čeled' Cercopiidae) sají v pěnových obalech na kořenech rostlin pod zemí, ne na nadzemních částech rostlin. Známé „plivance“ nalézané na jaře v bylinné vegetaci nebo na stromech patří jiným druhům z jiné čeledi – Aphrophoridae (např. vyobrazený *Philaenus spumarius*).

str. 207, obr. 7: *Philaenus spumarius* – zvolená pozice neumožňuje spolehlivé určení tohoto druhu, světlé skvrny na bocích spíše naznačují, že jde o druh *Aphrophora alni*.

str. 215, obr. 6: *Colias hyale* – chybná sedící pozice – všichni žlutásci sedají se zavřenými křídly.

str. 217, obr. 5: *Vanessa atalanta* – na okraji levého křídla je artefakt v podobě bílého proužku. Obdobný nedostatek se vyskytuje v menší míře i u jiných motýlů.

str. 249, obr. 2: *Emus hirtus* je nerealisticky chlupatý, ochlupení i křídlo, které z chlupů vystupuje, pochází snad z čmeláka a neodpovídá skutečnosti. Naopak krovky nejsou na obrázku vůbec vidět.

str. 253, obr. 6 ad.: Letící zlatohlávek má na obr. pootevřené krovky. Základním znakem zlatohlávkovitých brouků je však let se zavřenými krovkami, přičemž zadní křídla vysouvají díky bočnímu výřezu za ramenem každé krovky.

str. 255, obr. 1: Na obrázku není samice našeho (pod)druhu *Anthaxia (nitidula) nitidula* (nemá na štítu tmavé skvrny), ale (pod)druh *A. (nitidula) signaticollis*, který se v ČR nevyskytuje (nejblíže ho najdeme na jižním Slovensku).

str. 307, obr. 1: *Galba truncatula* je druh pravotočivý, nikoli levotočivý.

str. 307, obr. 5: Nejde o druh *Succinella oblonga*, ale *Oxyloma elegans*; obr. 3 a 4 jsou oba *Succinea putris*, ne *O. elegans*.

str. 309, obr. 11: Sekáč *Mitopus morio* má na obrázku 9 nohou! (*Opilio parietinus*, str. 513, obr. 10, jich má pro změnu jen 7).

str. 314, obr. 6: Ploštička luční má být ploštička luční.

str. 315, obr. 11: Na obrázku je místo mokřadního druhu *Eurydema dominulus* (boční okraj polokrovky čistě červený, bez černé podlouhlé skvrny) stepní *E. ornata* s černou podélnou skvrnou.

str. 343, obr. 1 a 2: Vyobrazení sladkovodních hub neodpovídají uvedeným druhům.

str. 343, obr. 3 a 4: Hnědý nezmary nejde rozlišovat podle tvaru.

str. 343, obr. 6: *Craspedacusta sowerbyi* – nerealistické zobrazení.

str. 345, obr. 7: Zobrazená plovatka má být pravotočivá, nikoli levotočivá.

str. 349, obr. 2 vlevo a obr. 5: Oba druhy jsou ve skutečnosti pravotočivé, nikoli levotočivé.

str. 353, obr. 1: Zobrazená plovatka má být pravotočivá, nikoli levotočivá.

str. 353, obr. 9: *Argulus foliaceus* je na obrázku zobrazen v klasickém ventrálním pohledu, kde jsou vidět jeho přísavky. Je však

absurdní, že ve stejné pozici je zobrazen i kapřivec na rybě, k níž je tak „přísátý“ hladkou a vypouklou hřbetní stranou.

str. 355, obr. 6: *Asellus aquaticus* je dorzoventrálně zploštělý stejnonožý koryš, čímž se liší od laterálně zploštělých různonožých koryšů blešivců, takže zobrazovat ho z boku je zcela matoucí.

str. 371, obr. 4: Na obrázku je *Notonecta viridis*, ne *N. glauca*.

str. 371, obr. 9, 10: Dýchací trubičky u *Nepa cinerea* a *Ranatra linearis* jsou na svém konci rozštěpené, k rozštěpení na dvě poloviny dochází ale až po smrti jedinců, během života jsou obě poloviny pevně spojeny.

str. 377, obr. 1 juv.: Kaudální část larvy potápníka *Dytiscus marginalis* neodpovídá skutečnosti – koncové články zadečku jsou ve skutečnosti trubicovitě protažené a ne tak výrazně ochlupené.

str. 477, obr. 1: Není to *Chondrina clienta*, resp. ta takhle nevypadá.

str. 477, obr. 6: *Pyramidula pusilla* nemá v ústí zoubky.

str. 477, obr. 1, 2 nahoře, 6 dole: Tito plži jsou zrcadlově obrácení, ve skutečnosti jsou pravotočiví.

str. 479, obr. 10, 11: *Euscorpius tergestinus* je u nás druh vyhybný, známý pouze z jedné lokality, kde se o jeho původnosti navíc dlouhodobě vedou spory. *Scutigera coleoptrata* je druh u nás velmi vzácný a navíc se vyskytuje hlavně synantropně (např. v Brně). Nejde tedy o typické skalní druhy naší fauny.

str. 481, obr. 7: *Leptopus marmoratus* je druh u nás velmi vzácný a známý víceméně jen synantropně ze starých zdí, rovněž nejde o charakteristický druh našich skal.

str. 497, obr. 1: Chiméra! Ulita jakéhosi zástupce rodu *Daudebardia* je zrcadlově obrácená (má být pravotočivá) a „nalepená“ na rovněž obrácené tělo plzáka rodu *Arion*.

str. 497, obr. 3: Na obrázku není *Arion silvaticus*, spíše připomíná druh *A. fuscus*.

str. 511, obr. 1 vlevo, 2 vlevo, 4 nahoře, 6, 8 nahoře: Všichni plži jsou zrcadlově obrácení, mají být pravotočiví.

str. 511, obr. 2: Zobrazený plž je zcela imaginární, rozhodně však ne *Trochulus hispidus*.

str. 511, obr. 3: *Monacha cantiana* u nás téměř nežije, lepší by byl šířící se druh *M. cartusiana*.

str. 523, obr. 9: *Atractotomus mali* patří k druhům kulturní krajiny, nejde o druh synantropní.

str. 531, obr. 6: Na obrázku je místo dělnice *Lasius niger* (Formicidae) nesprávně vyobrazena dělnice rodu *Messor* (Myrmicinae).

str. 565, obr. 1: *Alinda biplicata* – celkový tvar je deformovaný grafickou úpravou a ústí neodpovídá danému druhu.

str. 569, obr. 7: Vyobrazený exemplář *Heterotoma planicornis* má asi na obou stranách poničenou nebo deformovanou membránu polokrovek a nevypadá realisticky. Artefakt patrně vznikl doplněním jedné strany těla zrcadlově podle té druhé.

str. 569, obr. 10: Podle zbarvení tykadel, které je diagnostické, nejde ve vyobrazeném případě o druh *Scolopostethus thomsoni*, ale o jiný druh rodu, byť podle každého z obou tykadel o druhy různé.

pak ale měla připadnout osloveným konzultantům nebo recenzentům. Zatímco u obratlovců si vše pohlídal první autor i jeden z pouhých dvou recenzentů, bezobratlá část měla jediného recenzenta, a tím byl arachnolog, který skutečně „vychytil všechny mouchy“ týkající se biologie pavoukovic, na další skupiny bezobratlých už však bohužel nedošlo. To lze třeba demonstrovat na naprosto amatérském zacházení s obrázky plžů, které byly zjevně libovolně zrcadlově otáčeny tak, jak umístění na stránce vyžadovalo. Z 18 druhů pravotočivých plžů se tak stali plži levotočiví (podrobněji v tab. 1). Obecně lze říci, že vyobrazení plžů jsou velmi nekvalitní a podle většiny z nich nelze uvedené druhy poznat. Počítačové metody v biologické ilustraci sice skýtají nové a zajímavé možnosti, mají však četná úskalí – ne vždy lze biologické objekty zrcadlově obracet, doplňovat jednu polovinu těla zrcadlově podle druhé, nebo posadit vypreparovaný hmyz z muzejní sbírky do jeho přirozeného prostředí, aniž by došlo k vytváření artefaktů, se kterými se v přírodě normálně nesetkáme. Některé druhy jsou též vyobrazeny v úhlech, jež neumožňují jejich rozeznání (např. *Philaenus spumarius* – str. 206, obr. 7, *Aclypea opaca* – str. 250, obr. 7), nebo jsou obrázky příliš

2 Sokol stěhovavý (*Falco peregrinus*) a holub domácí (*Columba livia* f. *domestica*). Všechny orig. J. Sováka

malé, aby se na nich diagnostické detaily daly rozlišit (např. *Plagiognathus chrysanthemii* – str. 204, obr. 9). V příložené tabulce uvádíme nedostatky, které jsme odhalili, ale velmi se obáváme, že specialisté na rovnokřídlé, brouky, dvoukřídlé a další skupiny objeví i jiné, které budou muset být od-

straněny při případném druhém vydání. Je škoda, že tak výpravná publikace neprošla dostatečným recenzním řízením. Bohužel, našim studentům ani ostatním zájemcům o bezobratlé ji doporučit nemůžeme.

Spoluautoři recenze:
Jan Macek a Lucie Juříčková

Academia, Praha 2018, 668 str.
Doporučená cena 650 Kč